

Ini hrvatski jezik i identitet – od stranoga do nasljednoga govornika

U današnjem predavanju prof. dr. sc. Zrinka Jelaska na zanimljiv je i pregledan način prikazala što zapravo znači *drugi* u jeziku. Za polaznike je pripremila detaljno strukturiran uručak za bolje snalaženje i praćenje objašnjenja nazivlja u nastavku predavanja.

U uvodu svog izlaganja definirala je materinski jezik kao izvorni jezik, kao glavno sredstvo identiteta i sporazumijevanja. Ujedno ga naziva i prototipnim jer ga kao dijete usvajamo od majke i oca još u prijerodnom razdoblju, zatim od rođenja, u ranom djetinjstvu, tijekom (obaveznog) školovanja i dalje. Jedino se materinski jezik usvaja *svim osjetilima*, slikovito je rekla prof. dr. sc. Jelaska, i nije moguće više niti jedan jezik usvojiti na taj način. Prof. dr. sc. Zrinka Jelaska ističe da u materinjem jeziku ostajemo višejezični, ali okomito višejezični gdje dolazi do ispreplitanja kodova i jezičnih idioma unutar sustava istoga materinskoga jezika.

Upozorila je također i na razliku *drugi jezik* i *strani jezik*, odnosno na razliku kada se neki jezik rabi uz službeni jezik neke zemlje, kao drugi, ili kada se on u toj zemlji ne govori pa je u pravom smislu strani jezik. Prema tomu iako je engleski jezik najmoćniji jezik, hrvatski jezik određuje naš identitet pa je u tom smislu engleski drugi jezik mladima i većini stanovništva.

Ini jezik, krovni je nadređeni pojam koji uključuje strano, drugo, nasljedno i kao pojam ustalio se u hrvatskome jezikoslovlju upravo u situacijama kada nije važno je li jezik drugi ili strani, već je važna samo činjenica da on nije prvi, dakle kao nadređenica.

Nadalje, za rani razvoj jezika i vladanje jezikom postoje različiti čimbenici, pa ih je prof. dr. sc. Zrinka Jelaska ukratko naznačila sljedećim redom: unos odnosno od koga smo ga usvojili (obitelj, porodica, četvrt, mjesto, prijatelji, škola, mediji); karakter poticaja za sporazumijevanje (dragovoljno, prisilno, dobrovoljno, popratno); uloga i položaj jezične zajednice (podređena-nadređena, ugrožena, poželjna), vrijednost i ugled jezika u društvu (visoka, niska); pravni položaj jezika (službeni, neslužbeni, suslužbeni, djelomični); institucijska uporaba jezika (obrazovanje, pravo, vjerski obredi, mediji).

Strani jezik obilježava ini to jest inojezični govornik koji jezik prototipno uči u pedagoško prikladnim situacijama gdje je učenje ujednačeno, a takav govornik je često spretniji u pisanju nego u govoru. Također poznaje standardni idiom kojemu se poučava, no ne i govorne, svakodnevne idiome. Kod nasljednoga jezika, pojašnjava dalje prof. dr. sc. Zrinka Jelaska, prototipni nasljedni govornik razumije hrvatski i proizvodi ga u govoru, često ne zna pisati, katkada čitati. Usvojio je jezik u obitelji, tečno vlada jednim njegovim organskim idiomom, ali ne uvijek točno, standardnim idiomom vlada slabije ili ne vlada, slušanje mu je najbolja, a pisanje najslabija jezična djelatnost. Završno, karakterizira ga dvojezični (katkad iseljenički idiom i standard), dvostruki kulturni identitet.

Što se tiče termina prvoga jezika (J1 – *first language*), uvodi se zbog osjećajne ovladanosti materinjim jezikom i zbuđenosti zbog materinjeg jezika u dvojezičnoj i višejezičnoj situaciji, pri čemu je naziv višeznačan: stručno glavni; doslovno prvi. Prema

tomu ponekad je jednakoznačan nazivu materinski, ali nije istoznačan zbog nedostatka osjećajnosti. Osobite su teškoće u razvojnim promjenama tijekom jezičnog razvoja i promjena u vladanju jezika tijekom mladenaštva i odrasle dobi.

U nastavku se prof. dr. sc. Zrinka Jelaska posvetila prikazu *drugoga* unutar svake od kategorija prvoga jezika. Tako se razlikuju tri velike skupine hrvatskih inojezičnih govornika. Prvu skupinu čine starosjedilački nasljedni govornici koji su oduvijek u zemlji svoga izvornoga jezika, ali zbog dolaska novoga jezika oni postaju manjinski govornici (urođenički- američki Indijanci i domorodački- Maori). Doseljenički nasljedni govornici su druga skupina, a dijele se na preseljeničke i povratne nasljedne govornike. Najveća skupina su iseljenički nasljedni govornici čiji su pretci iselili pa su potomci drugdje usvajali njihov jezik. Oni se dalje granaju na: useljeničke, naseljeničke, kolonijalne i selilačke govornike.

Ostatak predavanja bio je posvećen prikazu kategorije *drugih* u stranome jeziku. Tako prof. dr. sc. Zrinka Jelaska razlikuje govornike srodnog jezika čiji je glavni jezik vrlo srodan jeziku hrvatskomu, npr. srpski, bošnjački, slovenski. Dalje u kategoriji dodirnog jezika primjećuje koliko govornici nisu svjesni stečene sličnosti pojedinih segemnata narječja u našem jeziku sa jezikom u drugim zemljama (hrvatskomu njemački, talijanski, srpski, svima engleski).

Nadalje, ako je hrvatski samo jezik povezan s pojedinčevim kulturnim nasljeđem, a potomak Hrvata nema ni najniži stupanj jezične stručnosti, njemu hrvatski nije nasljedni jezik, nego samo predački jezik (*ancestral language*), ili pak jezik podrijetla. Ovdje je moguća osjećajna povezanost (naraštajna motivacija) gdje govornik učeći jezik u sebi počinje otkrivati priželjkivanu različitost koju ima. Tijek jezičnog razvoja jednak je stranim govornicima. Također je bilo riječ o dvjema posljednjim kategorijama: izloženosti obiteljskom jeziku te o prijateljskom i susjednom jeziku.

Unutar kategorije nasljednoga jezika prof. dr. sc. Zrinka Jelaska razlikuje zaboravljeni i ravnopravni jezik. Zaboravljeni jezik karakterizira svojevrсно vraćanje jezika pri čemu djeca, koja su usvajala nasljedni jezik i govorila njime i kasnije zaboravila potisnuto, pri ponovnom učenju tog zaboravljenog pokazuju prirodniji, bolji izgovor nakon kraćeg vremena od stranih govornika. Shodno tomu neurolingvistička istraživanja pokazuju da se kod takve djece aktivira upravo dio mozga gdje je zaboravljeno. Prof. dr. sc. Zrinka Jelaska smatra ovu znanstvenu činjenicu važnom te napominje da bi se ovakva istraživanja trebala nastaviti jer predstavljaju fizički trag da jezik nije umro nego da je zaboravljen. Ravnopravni jezik je prepoznatljiv po svojoj višestrukoj dvojezičnosti odnosno ovladavanjem velikim brojem idioma.

Kategorija drugoga jezika sadrži tri podkategorije: novousvojeni (drugi u svemu slabiji, u govoru samo zavičajni hrvatski idiom); suizvorni (materinski u govoru jači, u pisanju jači drugi) i izvorni jezik (drugi u svim jezičnim djelatnostima ravnopravan).

Prof. dr. sc. Zrinka Jelaska također se kratko osvrnula na *druge* u materinskom kao nasljednom jeziku u kontekstu dijalekta, regiolekta i sociolekta.

Na kraju je predavanja prof. dr. sc. Zrinka Jelaska kritički propitala smisao pronalaženja izvornog govornika unutar europskog okvira nadodavši misao: *Tko je uopće izvorni govornik?*

Zaključila je da se preispitivanjem svih *drugih* pokazuje raznolikost nijansi u toj *drugosti* i da se pritom otvara nov intrigantni pogled na jezik u kojemu se dijelom zalazi u područje teorije rodoslovnog stabla.